

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

Franz Liszt'in İstanbul günlerine ışık tutan yeni belgeler

Franz Liszt'in beş hafta süren artık efsaneleşmiş İstanbul seyahati üzerine elimizdeki bilgiler hayal kırıklığı yaratacak ölçüde azdır. Yazarımız araştırmalarını yoğunlaştırdığında, Liszt'in İstanbul'da çaldığı ve bugün akıbeti maalesef bilinmeyen piyanonun seri numarasının, konser verdiği 'asıl' Franchini Evinin ve büyük piyanist-bestecinin katıldığı bir Polonezköy gezisinin izlerine ulaştı.

11 Haziran 1847 tarihli *Journal de Constantinople* gazetesinin son sayfasına göz atan Beyoğlu sakinleri birkaç gün öncesinde şehirlerine Galatz'dan gelen Avusturya Lloyd Kumpanyası'nın yandan çarklı buharlı vapuru "Conte Kolowrat"ın Moldovyalı boyarlar, Rus aristokratlar, Rum ve İngiliz tacir ve gezginlerden oluşan yolcu listesi arasında diğerlerine kıyasla en uzun sıfatları taşıyan "felsefe doktoru", "Saxe-Weimar Grand Dükü'nün kapellmeister'i", "Hohenzollern Prensi'nin konsey üyesi", "Avusturyalı" Franz Liszt'in adını okudular. Şaşılacak olan ise bu uzun listede "piyanist" sıfatının yer almasıydı. "Conte Kolowrat" gemisi Trieste'de 1837'de suya indirilmiş, Boğaziçi'nden yolu sık sık geçtiği üzere 1852'de "Bosforo" adını almıştı. 35 yaşındaki piyanistin günümüzde Weimar'daki Goethe und Schiller Arşivi'nde duran sararmış yapraklı pasaportuna o gün şehre varışında gümrükte üç mühür vuruldu. Bu mühürlerde sırasıyla "Der-saâdet'e vurduyla [girişiyile] defter-i limana kaydolunmuştur", "Bir kuruş harç alınmıştır" ve "An cânib-i Tahaffuz-hâne-i Islâmbol" yazılıydı. "Tahaffuz-hâne" karantina evi anlamına geldiği üzere, bu son mühürden Liszt'in İstanbul'a giriş yapmadan önce karantinada kalmış olduğu tescil edilmiş oluyordu. Bugün Romanya sınırları içinde bulunan Galati (Galatz) şehri o devir Rus Çarlığı'nın idaresi altındaydı ve Liszt

Franz Liszt, (Friedrich von Amerling, 1838)

İstanbul'a gelmeden önce kolera salgınına karşı tedbir olarak karantina dönemini burada geçirmişti.

174 sene sonra, yine bir salgın döneminde, karantina gerçeği yaşamın bir parçası olmuşken bu satırları kaleme alıyor olmak doğrusu garip bir his. Liszt'in şehre giriş tarihi, pasaportuna Fransızca olarak "le 24 Gem. Ahir 1263" olarak yazılmıştı; 24 Cemâzi-yel-ahir 1263, 9 Haziran 1847 idi. Oysa *Journal de Constantinople Galatz*'dan gelen geminin varış tarihini 7 Haziran olarak vermişti. 9 Haziran'da Asmalımescit Sokağı'ndaki evinden Paris'teki oğlu Andrea'ya bir mektup kaleme alan Giuseppe Donizetti ise Liszt'in bir gün öncesinde,

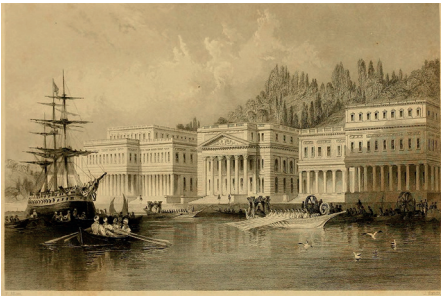

Giuseppe Donizetti, (Luigi Gobbi, 1834)

yani 8 Haziran'da şehre vardığı yazıyordu. Doğru tarih buydu. "Dün Liszt şehrimize geldi. Bu haberi Majesteleri'ne iletmek için acele ettim ve birkaç saat sonra Avusturya Elçiliği'nin ilk tercümanı eşliğinde Hükümdar tarafından kabul edildi. Majesteleri aynı günün akşamı Çırağan Sarayı'nda huzurunda çalmasını istedi. Bu emir üzerine Érard marka piyano evimden hemen saraya nakledildi ve Majesteleri Sultan Abdülmecid'in huzurunda bu enstrüman ünlü Liszt'in ellerinin şimşek gibi hızlı tuşesi altında titreme şerefine nail oldu. Liszt'in yaratıcı dehası hassas ruhlu Hükümdar üzerinde hoş bir etki bıraktı. İlahi bir ilham duygusu içerisinde büyük sanatçı, Hükümdar'ın huzurunda doğaçlama tekniğindeki dehasını tam anlamıyla ortaya koydu" diyordu Donizetti mektubunda ve sözlerine şöyle devam ediyordu: "Şu anda Liszt benden ayrıldı. Ziyaretime gelmişti. Sultan için bestelediğim iki marşımı da bu akşam varyasyonlarla çalmak üzere beraberinde götürdü, çünkü bu akşam Liszt, Majesteleri tarafından tekrar saraya davet edildi. Eğer ben de davet edilsem, size bestelerimin yarattığı etkiyi yazacağım. Bu arada size söylemek isterim ki Liszt bu eserlerin ilk okumasını piyanomda yaptı ve ben de dinleme fırsatını buldum, ama daha fazlasını sonra aktaracağım" (Emre Aracı, *Donizetti Paşa*, YKY, 2020, s. 165).

"Liszt'in yeteneğine layık bir piyano" İstanbul'a yollanıyor
Donizetti'nin 9 Haziran 1847 tarihli bu mektubunun orijinal el yazmasını seneler

önce Bergamo'nun ilimler akademisi Ateneo'nun arşivinde görmüştüm. Mektubunda Donizetti aynı zamanda oğlu Andrea'dan Liszt'in ziyareti konusunda Érard'ları bilgilendirmesini istemiş, bu konuda *La France Musicale* dergisinin bir haber yapacağını umduğunu ifade etmiş ve Liszt'in konserleri bitiminde İstanbul'a yollanan bu piyanoyu satışa çıkartacağını yazmıştı. Liszt daha Galatz'dayken Pierre Érard'ın İstanbul'da Donizetti'ye yazdığı ve İstanbul'daki konserleri için Paris'ten özel bir piyanonun yola çıktığı haberini bildirdiği mektubunu *Journal de Constantinople*'de okumuştur. Bu mektup gazetenin 11 Mayıs 1847 tarihli sayısında aynen basılmıştı. "Yakında Odessa'dan Konstantinopolis'e gidecek olan dostumuz Liszt'in bu son şehre vardığında yeteneğine layık bir piyano bulmasını istedik" diye sözlerine başlıyordu Pierre Érard. 5 Nisan tarihli mektup, piyanonun 20 gün içerisinde Marsilya'ya varacağını ve oradan da İstanbul'a Donizetti'nin evine ulaşacağını bildiriyordu. Yedi oktav genişliğindeki kuyruklu piyano, Érard'ın 1821'de icat ettiği "double échappement" (çifte kaçış) teknolojisine de sahipti. Bu teknoloji sayesinde aynı tuşun hızlı aralıklarla tekrar tekrar çalınabilmesi sağlanıyordu. Donizetti bu yepyeni piyanonun İstanbul'a Asmalımescit Sokağı'ndaki evine vardığı gün ne kadar da heyecanlanmış olmalıydı. Paris'teki Érard atölyesine siparişi veren ve ödemeyi oğlu Andrea aracılığı ile yapan da Giuseppe Donizetti idi. Zira Paris'teki Musée de la Musique Arşivleri'nde dijital ortamdaki Érard kayıt defterlerinde İstanbul'a Liszt için yollanan bu piyanonun kaydı mevcut. Her ne kadar kayıt defterinde Liszt'in adı bulunmasa da 25 Mart 1847 günü "Donizetti à Constantinople" olarak kaydı girilmiş olan piyano, mektupta tanımlanan piyanoyu aynen doğruluyor (Envanter no: E.2009.5.111/176). Donizetti iki piyano siparişi vermiş olsa da Liszt'in piyanosunun seri numarası bu makalede ilk defa gün ışığına çıktığı üzere "19426" idi. Eğer İstanbul'da bir gün bu seri numarasını taşıyan yedi oktav

Liszt'in 8 ve 9 Haziran akşamları konser verdiği eski Çırağan Sarayı, (Thomas Allom)

kuyruklu bir Érard piyanosuna rastlarsanız bilin ki o Liszt'in İstanbul resitallerinde çaldığı piyanodur.

Muhtemelen piyanonun masraflarını karşılamak üzere Donizetti, oğlu Andrea'ya da niyetini önceden bildirdiği üzere, piyanoyu daha Liszt İstanbul'dan ayrılmadan önce satışa çıkartmış ve Liszt'in Pierre Érard'a yazmış olduğu mektubunda aktardığı gibi piyano "Monsieur Baldagi" adında birisine nişanlısına hediye edilmek üzere 16.000 kuruşa satılmış ve Liszt bu olayı güzel enstrümanın kaderine yakışır romantik bir hikâye olarak tanımlamıştı. Piyanyo satın alan bu kişi tarihte Venedik'ten İstanbul'a göçmüş İtalyan asıllı devrin meşhur Levanten ailelerinden Baltazzi'lere mensup birisi olmalıydı. Liszt İstanbul'da ilk konserini Donizetti'nin de mektubunda teyit ettiği gibi şehre vardığı 8 Haziran gününün akşamında Sultan Abdülmecid'in sarayında verdi. Burası Dolmabahçe Sarayı'ndan önce Sultan II. Mahmud devrinde inşa edilmiş olan Beşiktaş sahilindeki eski Çırağan Sarayı idi. Paris'ten gelen Érard piyano saraya taşınmış ve Liszt o akşamki programında *Lucia di Lammermoor*'dan Andante finalini, *Guillaume Tell* uvertürünü ve *Norma*'dan üç fanteziyi çalmıştı. Macar piyanistin Donizetti, Rossini ve Bellini operaları temaları üzerine bu hayli virtüözite gerektiren ünlü aranjanları o devir Osmanlı sarayında İtalyan operasına duyulan ilgiyle de örtüşüyordu. Liszt, Padişah'ın daveti üzerine ertesi akşam eski Çırağan Sarayı'nda bir resital daha verdi. Bu defa programda Giuseppe Donizetti'nin *Mecidiye* Marşı temaları üzerine hazırladığı Grand Parafrazı'nın prömiyeriyle birlikte,

opera bestecisi kardeşinin *Lucrezia Borgia* operasının temaları üzerine varyasyonları da yer aldı. Liszt o konserde ayrıca geleneksel Türk ezgileriyle benzerlikler gösteren Eflak şarkıları üzerine de doğaçlamalar çaldı.

Liszt aslında hangi Franchini evinde konser verdi?

Liszt, Beyoğlu halkı karşısındaki ilk konserini 16 Haziran 1847 tarihli *Journal de Constantinople*'de çıkan ılandan da anlaşıldığı üzere 18 Haziran 1847 Cuma günü Franchini ailesinin evinde verdi. Bu bir matine konseriydi ve öğleden sonra saat 14.00'te başladı. Geçmiş makalelerimde şahsım dahil, pek çok kaynak bu konserin Franchini ailesinin Büyükdere'deki evinde gerçekleştiğini yazmış olsa da şimdi görüyorum ki konser Franchini'lerin Beyoğlu'ndaki evinde gerçekleşmiş olmalıydı. Zira *Journal de Constantinople* gazetesi konserin Pera'da gerçekleşmiş olduğunu duyururken o gün salonun Boğaziçi'nin

LUNDI, 28-16 JUN 1847.

MATINÉE MUSICALE
AU PROFIT DES PAUVRES

PAR

M. LISZT.

PROGRAMME.

1. Ouverture de *Guillaume Tell.*
2. Fantaisie sur des motifs de la *Somnambule.*
3. Mazurka de Chopin.
4. Polonaise des *Puritains.*
5. Marche de S. M. I. le Sultan.
6. Galop chromatique.

Le Concert aura lieu à 2 h. 1/2 précises après midi, dans les salons du Palais de Russie, à Péra, que M. d'Oustinoff a bien voulu mettre à la disposition de M. Liszt.

Prix des Places : 50 Piastres.

On trouve les Billets à la Bourse, à Galata ; chez M. Anderlich, près du Téké ; chez M. E. Ottoni, en face du Palais de Russie.

NB. Toute personne qui prendra 5 billets, aura droit à une remise de 50 piastres.

Beyoğlu'ndaki Rus Büyükelçiliği'nde Liszt'in Artigiana yararına verdiği konserin ilanı (*Journal de Constantinople*, 26 Haziran 1847)

M ^{re} Donizetti		à Constantinople	
mai 15 1852	Piano Obligé, avec accompagnement de Violoncelle & Basson	1800	
	Concerto pour Violoncelle & Basson	1260	1500
		60	
			1320
mai 23 1852	Piano Obligé, avec accompagnement de Violoncelle & Basson	3700	2800
		2670	2070
		170	
		2520	4730

Liszt için Donizetti'nin sipariş verdiği piyanonun Érard envanterindeki kaydı (Musée de la Musique, Paris)

VENDREDI, 18 JUN 1847.

MATINÉE MUSICALE
PAR

F. LISZT.

PROGRAMME.

1. Andante de *Lucie de Lammermoor.*
2. Fantaisie sur des motifs de la *Norma.*
3. Mazurka de Chopin.
4. Le roi des Aulnes, mélodie de Schubert.
5. Hexameron, variations sur un thème des Puritains.
6. Mélodies hongroises.

Ce concert aura lieu à 2 heures précises après midi, dans la maison de M. Franchini.

Prix des Places : 100 Piastres.

On trouve les Billets à l'Hôtel de l'Europe ; et le jour du Concert, à l'entrée.

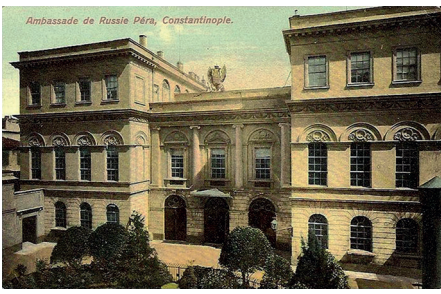
Franchini ailesinin Beyoğlu'ndaki evinde Liszt'in verdiği konserin ilanı (*Journal de Constantinople*, 16 Haziran 1847)

en uzak kırsalından olağanüstü bir hevesle şehre akın eden büyük ve seçkin bir seyirci tarafından erkenden doldurulduğunu yazıyordu. Franchini Evi'nin o devir Beyoğlu'nda tam olarak nerede olduğunu henüz tespit edememiş olmakla birlikte bugün Beyoğlu Anadolu Lisesi'nin bulunduğu eski English High School for Girls binasının bir

zamanlar Franchini-Longeville ailesinin oturmuş olduğu evin arsasına inşa edilmiş olduğunu -her ne kadar o da Liszt'in Büyükdere'de konser vermiş olduğunu yazsa da- Said Naum Duhanı'nın *Eski İnsanlar Eski Evler* kitabında okuyorum. Gerçi

Liszt Büyükdere'de gerçekten de kalmış ve hatta *Mecidiye* Marşı temaları üzerine Grand Parafrazı'nı, Weimar'daki Goethe ve Schiller Arşivi'nde bulunan orijinal yazmasına "14 et 15 Juin, Bujukdere" tarihini attığı üzere, 14 ve 15 Haziran'da burada notaya dökmüştü. Belli ki 18 Haziran'daki konser için Macar virtüöz Pera'ya geri dönmüştü. Liszt, Beyoğlu'nda halka açık ikinci konserini ise Rus Büyükelçisi Oustinoff'un davetiyle 28 Haziran Pazartesi öğleden sonra, mimar Fossati kardeşlerin projesini çizmiş oldukları, Grand Rue de Pera üzerindeki görkemli büyükelçilik binasının balo salonunda verdi. Biletleri 50 kuruştan satışa çıkartılan matine konseri, kurucuları arasında Giuseppe Donizetti'nin de bulunduğu, İstanbul'daki L'Association Commerciale - Artisan de Piété yararına düzenlenmişti. 11 Temmuz tarihli *Journal de Constantinople*'in yazdığına göre konser bitiminde Liszt'e gümüş bir nargile hediye edildi. 1838'de kurulan ve günümüzde kısaca "Artigiana" olarak bilinen bu hayır kurumu faaliyetini hâlâ İstanbul'un Harbiye semtindeki huzurevinde sürdürmekte ve tarihçesinde Franz Liszt'i de o ziyaretinde göstermiş olduğu bu hayırseverliğinden ötürü anmaya devam etmektedir.

Liszt'in Rus Büyükelçiliği'ndeki resitalinde dinleyiciler arasında, Mısır seyahati dönüşünde İstanbul'dan geçen İrlandalı ressam ve seyyah Lady Harriet Kavanagh (1799-1885) da vardı. Düzenli olarak günlük tutan Lady Kavanagh 28 Haziran günü Liszt'in resitaline katıldığını

Beyoğlu'ndaki Rus Büyükelçiliği

Lady Harriet Kavanagh

buraya not etmeyi ihmal etmemişti. Bu günlüğü İrlanda'da ailenin yaşadığı Borris House'da ortaya çıkartan ve Liszt araştırmalarıyla tanınan William Wright ilk defa olarak günlüğe Liszt ile ilgili pasajları Budapeşte'deki F. Liszt Derneği'nin Nisan 2017 tarihli bülteninin 27. sayısında yayımladı ve piyanistin beş hafta kaldığı İstanbul'daki günlerinin çok az bilinen içeriğine yepyeni bilgiler eklemiş oldu. Lady Kavanagh Doğu seyahati sırasında Kudüs'te Polonyalı Kont Ladislas Zamoyski'yle (1803-1868) karşılaşmış ve İstanbul'a birlikte gelmişlerdi. Zamoyski İstanbul'a varışlarında Lady Kavanagh'ı Polonezköy'e de davet etti. 9 Temmuz günü Lady Kavanagh ve beraberindekiler Zamoyski ile Göksu Deresi yakınlarında buluştular. Kont Zamoyski'yle birlikte Göksu'ya "büyük piyanist" Liszt de gelmişti. Liszt'in de aralarında bulunduğu grup Lady Kavanagh'ın günlüğünde aktardığına göre at sırtında derin vadileri ve yüksek tepeleri geçerek, ara sıra Boğaz'ın ve Karadeniz'in uzak manzaralarını

İrlanda'daki Borris House

kaplayan kalın çalılardan, tatlı kestane ve meşelerden oluşan sonsuz bir orman içerisinde, hayal edilebilecek en vahşi manzaralardan geçerek dört saat süren bir yolculuktan sonra Polonezköy'e vardılar ve burada iki gün geçirdiler. Liszt'in katılıp katılmadığını bilmemek de buradaki etkinlikler arasında ormanda ceylan avı da vardı. Lady Kavanagh, çok kısa da olsa, bize Liszt'in İstanbul ziyareti hakkında yepyeni bir pencere açmış oluyordu. Franz Liszt beş hafta kaldığı İstanbul'dan 13 Temmuz'da ayrıldı. Ayrılırken Sultan Abdülmecid'in kendisine vermiş olduğu pırlantalarla bezeli Nişan-ı İftihar ile gümüş, inci ve elmaslarla süslü, bugün Weimar'da bulunan, enfiye kutusunu da beraberinde götürdü. Liszt'in sayfaları sararmış pasaportu gibi bunun da fotoğrafını ilk olarak Fransız müzikolog Nicolas Dufetel'in zengin kataloğunu kaleme aldığı, 2019 Mayıs'ında İstanbul'daki Notre-Dame de Sion Fransız Lisesi'nde açılan *Liszt - Doğu'dan İzdüşümler* sergisinde gördüm. Konser verdiği Érard marka kuyruklu piyanonun akıbeti dahil, Liszt'in bu Doğu seyahatinin daha nice detayları kim bilir hangi bilinmeyen günlüklere ve mektuplarda saklı kalmış olmalı diye düşünmeden edemiyorum. Borris House'ta olduğu gibi, daha kim bilir hangi arşivde ne bilinmedik yeni belgeler bizleri bekliyor olmalı...

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.

AŞKINACADEMIA

EDİRNE YAZ MÜZİK AKADEMİSİ EDİRNE SUMMER MUSIC ACADEMY

07 - 15 AĞUSTOS 2021 / 07 - 15 AUGUST 2021

SON BAŞVURU
DEADLINE FOR APPLICATIONS

30 TEMMUZ 2021 / 30 JULY 2021

Ayrıntılı bilgi için / Further information;
www.askinacademia.com - caka@askinacademia.com